

2018.november 3. - **Az Osztrák–Magyar Monarchia katonai összeomlása következtében a birodalom megszűnt létezni, az antant által támogatott nemzetiségi szeparatizmus megpecsételte hazánk sorsát**

Száz évvel ezelőtt következett be az Osztrák–Magyar Monarchia katonai veresége, miután 1918. október 24-én offenzívát indítottak az olaszországi antant csapatok. A hadművelet, amely napra pontosan a caporettói áttörés egyéves évfordulóján kezdődött, néhány nap alatt lezárta az 1915 májusa óta tartó harcokat a Monarchia délnyugati frontján. Ám a dualista államot elsődlegesen nem a harctéri helyzet, hanem a hátország állapota roppantotta össze, ezért még a fegyverszünet megkötésekor is lényegében az olasz–osztrák–magyar határon húzódott az arcvonal.

A délnyugati fronton 1918 októberében bekövetkező támadás csak a második fázisa volt az antant azon törekvésének, hogy a Monarchia romjain átgázolva – mintegy hátba támadva a németeket – nyerje meg a Nagy Háborút. A balkáni antant – szerb, francia, görög, angol – erői szeptember közepén Dobro Poljénál áttörték az ekkor már szinte csak a bolgár hadsereg által védett arcvonalat, majd gyors ütemben észak felé haladtak. A bolgároknak nem maradt más választásuk, mint hogy kapituláljanak szeptember 29-én. A hírt II. Vilmos német császár rezignáltan fogadta, és ekként írt IV. Károlynak: „A háborút elvesztettük. Reméltem és hittem, hogy Isten másképp rendeli. Most csak remélni tudom, hogy a német nép elég értelmes lesz, hogy megőrizze császárához való hűségét!”

Szófia összeomlása végzetes láncreakciót indított el, hiszen már Isztambul is közvetlen veszélyben forgott. A palesztinai, kaukázusi és mezopotámiai fronton küzdő Oszmán Birodalomnak így nem maradt más választása, mint hogy október 30-án megadja magát. A központi hatalmak négyes tábor felbomlott; és bár tűzoltásként mind német, mind osztrák–magyar csapatokat átvezényeltek a Balkánra, az ellenség túlereje kétségessé tette, hogy legalább a Magyar Királyság déli határát eredményesen meg lehet-e védeni. Az 1915 őszén meghódított balkáni területek döntő része néhány hét leforgása alatt elveszett.

Hősies ellenállás

A balkáni fronton bekövetkezett baljóslatú események hatására a Monarchia Vezérkarának főnöke, Arthur Arz tábornok már 1918. október 5-én felállította a fegyverszünet előkészítését irányító bizottságot Viktor Weber gyalogsági tábornok vezetésével. A cél olyan fegyverszünet megkötése volt, amely megakadályozza a fronton történő értelmetlen vérontást, és amely a hadsereg becsületével összeegyeztethető, nem kapitulációt jelent, továbbá megakadályozza Ausztria–Magyarország vasúthálózatának felhasználását az antant számára. A Monarchia október elején jelezte, hogy elfogadja Wilson amerikai elnök 14 pontját, ám az antant már ekkor deklarálta: az elnök kilenc hónappal korábbi jegyzéke már érvényét veszítette, és ezért nem tekinti tárgyalási alapnak. Arz az október 21-i koronatanács ülésen is egyértelműen fogalmazott: „Ha nem sikerül a belső viszonyokat rendezni, tizennégy nap múlva a hadsereg bolsevizálódik, ezért békét kell kötnünk.”

Az Osztrák–Magyar Monarchiát az antant olaszországi támadása siralmas állapotban találta. A

mindennapos nélkülözéstől, éhezéstől és influenzától elgyötört hátország forrongott, de a katonai alakulatok is kétségbeejtő állapotban voltak. A Monarchia haderejének ellátása csapnivaló volt, még az első vonalban harcolók is csak heti kétszáz gramm húst kaptak; a katonák átlagtömege ötven kilogramm körül mozgott, ruházatuk elrongyolódott. Egy bosnyák katona rezignált kijelentése szinte szállóigévé vált ekkor: „Nem hősök vagyunk, hanem koldusok!” A hátszói káoszt fokozta, hogy dezertőrök tízezrei bujkáltak, sőt fosztogattak. A fronton harcoló csapatokat csak egyre demoralizáltabb erőkkel lehetett felváltani, sőt október végén egyre több alakulat tagadta meg, hogy felvegye a harcot.

Mindennek ellenére az antant támadása a délnyugati fronton heves ellenállásba ütközött. A nehéz anyagi és morális helyzet dacára a dualista állam hadereje uralkodójára tett esküjéhez híven harcolt. A nagyságrendileg kétszeres erőfölényt élvező antant végül négy nappal később, október 28-án tudta áttörni az arcvonalat, miután a Monarchia haderején belüli parancsmegtagadások miatt ekkor már nem volt lehetséges, hogy sikeres ellentámadással védekezzenek. Az offenzíva fő súlyát viselő piavei arcvonal ekkor felbomlott; az antant áttörése Vittorio Venetónál következett be. Ezzel párhuzamosan a délnyugati hadszíntér nyugatabbra fekvő szakaszain, Tirolban is hasonló helyzet alakult ki. Ugyanezen a napon Arz Hindenburghoz intézett távirata lényegében kiállította a háború elvesztéséről szóló igazolást: „Megrendülve jelentem Excellenciádnak a most fellépő körülményeket: a csapatok közül több mint 30 hadosztály, nemzetiségre való tekintet nélkül vonakodik, hogy folytassa a harcot. Ezredek egész egységei hagyják el önkényesen állásaikat. [...] A parancsnokok tehetetlenek. Csodálatos módon az állásokban lévő seregek még harcolnak, mert ők a harctevékenység következtében még nem fertőzöttek politikailag.” És ha mindez nem lett volna elég, a Monarchia nemzetiségei sorra jelentették be önállósodási szándékaikat. De facto ekkorra széthullott a dualista állam.

A padovai fegyverszünet

Szintén október 28-án Weber bizottsága felvette a kapcsolatot az olasz féllel, de Diaz időhúzó taktikája miatt csak két nappal később tudta az osztrák–magyar deputáció átlépni a frontvonalat. A tárgyalásokra a padovai Villa Giustiban került sor. Olasz részről a főparancsnok, Armando Diaz tábornok helyettese, Pietro Badoglio altábornagy vezette a tárgyalásokat, aki ekkor még nem sejtette, hogy huszonöt év múlva – tábornagyként – fordított szereposztásban fog fegyverszüneti tárgyaláson részt venni...

A számára kedvező harctéri helyzet miatt azonban Róma nem sietett kompromisszumra, hanem folytatta a hadműveletet. Legfontosabb követelése az volt, hogy a Monarchia vonja vissza csapatait az 1914-es határok mögé, továbbá húsz hadosztályt kivéve demobilizáljon. Részint már kompromisszumkészségét is igazolandó, az osztrák–magyar Hadsereg-főparancsnoksága (AOK) megparancsolta az előző évben elfoglalt olasz területek kiürítését, de a négy nap alatt 40 ezredet elvesztő k. u. k. haderő számára elérkezett a vég. A felbomlás folyamatát tovább erősítette az október 31-én megalakult Károlyi-kormány honvédelmi minisztere, Linder Béla azon utasítása, hogy a magyar csapatok hagyják el a délnyugati frontot. A „nem akarok többé katonát látni!” hírhedt szállóigét megfogalmazó tárcavezető e lépése végleg megpecsételte a küzdelem sorsát. A magyar katonák ugyanis a nyugtalanító balkáni hírek hatására, valamint a románok egyre fenyegetőbb magatartása miatt

erőteljesen kérték, hogy a Magyar Királyság védelmére vezényeljék őket, és a miniszter utasítása nyomán tömegesen hagyták ott a délnyugati hadszínteret.

November első napjaiban a szó legszorosabb értelmében vett káosz lett úrrá az osztrák–magyar Hadsereg-főparancsnokságon. Most mutatkozott meg igazán, miért volt hiba IV. Károly azon döntése két évvel korábban, hogy maga veszi át a főparancsnokságot. A 31 éves uralkodó nem tudott megbirkózni a feladatok súlyával, ráadásul a fegyverszünet megkötése csak egy volt a fellépő problémák sorában. Az AOK Bécs melletti Badenben lévő főhadiszállása súlyos kommunikációs nehézségekkel küzdött, Weber jelentései között többet nem vagy csak jelentős késéssel kapott meg.

Téves információk birtokában az AOK november 3-án éjjel 1 óra 20 perckor azonnali fegyverletételre utasította a haderőt. Nem sokkal később ellenparancs érkezett a csapatokhoz, amely szerint a fegyverszünet csak november 3-án délután 15 órakor lép hatályba. Ám az az információ már nem jutott el időben Badenbe, hogy Weber és Badoglio ? utóbbi nyomására ? egy pótjegyzőkönyvet vett fel, amelynek értelmében a fegyverszünet csak 24 órával később, tehát november 4-én délután 15 órakor lép érvénybe. Ezt az olaszok arra hivatkozva kérték, hogy saját csapataikat értesíteni lehessen a fegyvernyugvás tényéről. Mivel az újabb ellenparancs a Monarchia délnyugati fronton küzdő csapatai nagy részéhez nem jutott el, számos alakulat november 3-án délután három óra után már nem nyitott tüzet az olaszokra, abban a hiszemben, hogy a fegyverszünet érvényben van.

E kiélezett helyzetben Károly – miután már több napja szinte semmit se aludt – november 3-án hajnali 3 órakor átadta a hadsereg-főparancsnokságot Arznak. A Vezérkar főnöke azonban nem fogadta el a kinevezést, és Kövess Hermann tábornagnak adta át a megbízatást. Mivel azonban a marsall a balkáni fronton tartózkodott, csak napokkal később tudta betölteni a beosztást.

Az olaszok, zömében brit alakulatok segítségével folyamatosan nyomultak előre észak–északkeleti irányban: ekkor már nemcsak a Monarchia biztos kiiktatása miatt, hanem az október 29-én a délszláv területek önállóságát proklamáló Délszláv Nemzeti Tanács pozícióinak gyengítése folytán. Másfelől az olaszok revansot kívántak venni az egy évvel korábbi caporettói fiaskó miatt, amely nemzeti önbecsülésüket is sárba taposta a tekintélyes anyagi és emberi veszteségek mellett. E szempontoktól vezérelve Diaz a rendelkezésére álló 24 óra alatt tovább nyomult előre, átlagosan 15–20 km-t, majd az így elért vonal mögött maradt monarchiabeli katonákat hadifogollyá nyilvánította.

Az AOK e tévedése következtében október 24-e után megközelítően 435 ezer katona esett olasz hadifogságba. Hasonló nagyságrendű hadifoglyot a császári és királyi haderő csak a Bruszilov-offenzíva idején vesztett még 1916 nyarán. Az összeomlás mértékét mutatja, hogy jóllehet november elején a haderő élelmezési létszáma még 2,5 millió fő volt, a harcoló csapatok létszáma 260 ezer főre olvadt, vagyis már csak minden tizedik katona harcolt. A padovai fegyverszünet ekként egy több évszázados múltra visszatekintő haderő – a Habsburg-dinasztia csapatai – történetére is pontot tett.

Teljes katasztrófa

A Monarchia számára az első világháború teljes katasztrófával ért véget, a birodalom megszűnt létezni. Ám mint láttuk, ezt nem a fronton bekövetkezett bukás idézte elő, hanem a nemzetiségek szeparatista törekvései, amelyeket az antant a háború első három évében rejtett, majd 1918-ban egészen nyílt támogatása segített. A dinasztikus elven szervezett birodalmat a nemzeti elv hangsúlyozásával és kizárólagossá tételével lehetett felrobbantani. Úgy is fogalmazhatunk, hogy 1848 szelleme érvényesült újra, csak most nagyhatalmi támogatás, nem pedig represszió kísérte ezt a folyamatot.

Nemzeti sorstragédiánk, hogy hazánk „a népek tavasza”, valamint az 1918 között eltelt hetven év során a nemzetiségi problematikát tekintve lépésről lépésre egyre kedvezőtlenebb helyzetbe sodródott, mivel e kérdésre nem talált megfelelő választ. A kétfejű sas halála így egyúttal a történelmi Magyarország feldarabolását is előidézte. **Ligeti Dávid**

A szerző a VERITAS Történetkutató Intézet tudományos munkatársa